

чотирирічним пасинком» (№48 [384]). Правильно: «з (кого/чого)», тобто має бути так: «(...) знущався з чотирирічного пасинка».

Досить часто ми натрапляли на хибну граматичну форму іменника у складі кількісно-іменних сполук: «(...) ванілін, 1,25 склянка борошна (...)» (№48 [384]). Правильно так: «(...) ванілін, 1,25 склянки борошна (...)»; «У Міненерго переконані: 90 копійок і навіть 1,68 гривень - занадто низька ціна» (№48 [384]). Правильно: «(...) 1,68 гривні (...)».

Отже, можна зробити висновок, що працівникам ЗМІ варто звернути увагу на свою культуру мовлення. Оскільки мова ЗМІ безпосередньо впливає на мовлення українців, то потрібно приділити більше уваги контролю якості друкованих видань. Перспективним вважаємо вивчення причин виникнення помилок у ЗМІ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко А.О. Українська мова (рівень стандарту): підручник для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ: Грамота, 2018. 208 с.
2. Наш День: тижневик. Тернопіль, 2020. №39 (375). 20 с.
3. Наш День: тижневик. Тернопіль, 2020. №48 (384). 20 с.

Крамар Марта

Науковий керівник – доц. Штонь Олена

ГРА СЛІВ У ПОЕЗІЯХ ГАННИ ОСАДКО

Постановка проблеми. Для надання мовленню особливої яскравості, емоційності та дієвості письменники вдаються до такого стилістичного засобу, як каламбур, або гра слів. Це дозволяє висловити думку у влучній, місткій і водночас стислій формі завдяки своєрідному ефекту несподіванки – непередбачуваності. Гра слів, за твердженням дослідників, — це спеціальне використання звукової, лексичної або граматичної форми слів, а також частин слів, фразеологізмів, синтаксичних конструкцій для створення певних фонетико- та семантико-стилістичних явищ, що ґрунтується на зіставленні й переосмисленні, обігранні близькозвучних або однозвучних мовних одиниць з різними значеннями. Гра слів будується на використанні багатозначності, омонімії, паронімії і діє на різних мовних рівнях. Вона відбувається за допомогою як уживання існуючих, так і творення нових мовних одиниць [4].

Аналіз досліджень проблеми. Вивчення полісемії, омонімії та паронімії полісемії лежить у площині такого розділу мовознавства, як лексикологія. Стилiстичне використання цих явищ описано у підручниках зі стилістики, а також в окремих наукових розвідках (О, Вороничев, О. Демська, Н. Дзюбишина-Мельник, О. Дутка, С. Кійко, В. Москвін та ін.).

Проте експресивний потенціал гри слів у поетичному мовленні, зокрема у творах сучасних письменників потребує детального опрацювання, саме це й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є виявлення й опис гри слів як специфічного засобу виразності у поезіях тернопільської письменниці Ганни Осадко. Джерелом дослідження слугувала збірка поезії «Знаки приватної пунктуації». Матеріал для аналізу карткували шляхом суцільної виборки за виданням: Осадко Г. Знаки приватної пунктуації. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 96 с.

Виклад основного матеріалу. Гра слів, як підкреслюють науковці, використовується для досягнення трьох основних цілей, які, зрештою, можуть взаємопереплітатися. По-перше, взагалі для привернення уваги до значення через форму, для загострення сприйняття семантичних особливостей мовних одиниць, що обіграються. По-друге, для створення в такий спосіб комічно-сатиричного забарвлення, тобто явище каламбуру. По-третє, для створення зображально-виражального ефекту, коли зміст зіставляваних слів лишається незачепленим або вгадується тільки як якісь невиразні асоціації з чим-небудь [4]. Будується вона, як ми уже зазначали, на використанні багатозначності, омонімії, паронімії і діє на різних мовних рівнях.

Пароніми – слова, подібні за зовнішньою формою у морфемному складі і звучанні, але відмінні за значенням [1, с. 538]. Омоніми – слова, різні за значенням, але однакові за звучанням і написанням. Серед різновидів неповних лексичних омонімів виділяють: омофони

(мають однакову звучання, але різні за значенням і графічним зображенням); омоформи (мають однаковий звуковий склад лише в певній граматичній формі); омографи (збігаються в написанні, але різняться вимовою, зокрема наголосом) [3, с. 42–45].

У збірці «Знаки приватної пунктуації» Ганна Осадко дотримується першої цілі. Із тридцяти восьми поезій двадцять чотири (63%) містять гру слів, на основі паронімів (70,3%), омонімів (15,6%) та авторської гри (14,1%). Після аналізу зафіксованого матеріалу усі факти гри слів ми поділили на такі групи: 1. Гра слів, у якій поєднуються однакові частини мови (38 мовних фактів – 59,4% від усіх зафіксованих у поезії Ганни Осадко). Це можуть бути: а) іменники (омоніми – 0 (від усіх зафіксованих), пароніми – 25 (65,8% від усіх зафіксованих)); б) дієслова (омоніми – 0, пароніми – 8 (21,1%)); в) прикметники (омоніми – 0, пароніми – 3 (7,9%)); г) прислівники (омоніми – 0, пароніми – 1 (2,6%)); р) займенники (омоніми – 0, пароніми – 1 (2,6%)). 2. Гра слів із поєднанням різних частин мови (17 мовних фактів – 26,7%): а) дієслово – іменник (омоніми – 0, пароніми – 6 (35,3%)); б) іменник – прикметник (омоніми – 4 (23,5%), пароніми – 1 (5,9%)); в) дієслово – прислівник (омоніми – 1 (5,9), пароніми – 0); г) прикметник – дієслово (омоніми – 1 (5,9%), пароніми – 0); р) прислівник – іменник (омоніми – 3 (17,6%); пароніми – 1 (5,9%)). 3. Гра слів за допомогою зміни складів (4 мовних випадки – 6,3%). 4. Гра слів за допомогою схожих основ слова (5 мовних випадки – 7,8%).

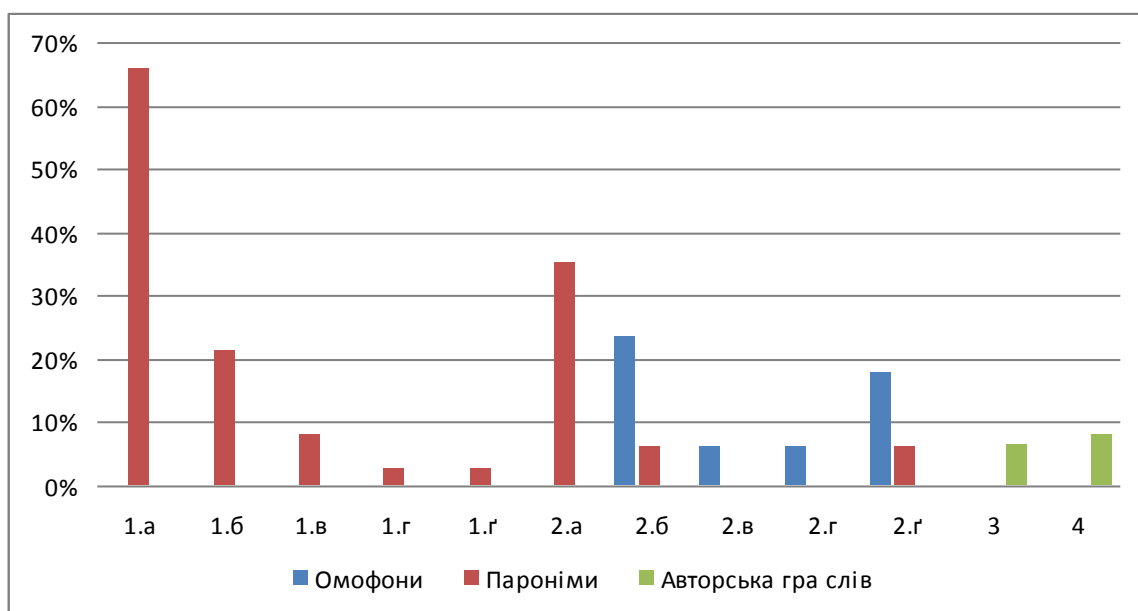

Рисунок 1. Співвідношення різних видів гри слів у збірці Ганни Осадко «Знаки приватної пунктуації» за морфологічними ознаками.

Найчисельнішою у паронімах є підгрупа іменник – іменник: «... Сливе' щаслива – шелестом, і тим, Що завтра та й довіку – дім і дим / Густий і білий, і по пояс трави.» [2, с. 16]; «Як жовта білка у зимову шпарку, / Збігає шпарку ниточка у дим, / Як в дім до нього...» [2, с. 69]. У вірші «Осінні парки» ця ж пара паронімів присутня ще раз, але у іншій відмінковій формі: «І тіка- / ють / жінка-осінь-нитка – три в одному / з отого диму та отого дому ...» [2, с. 70]. Також у підгрупі іменник – іменник зафіксовано пари: сільце – сільце, снів – сніг, габа – губа, тире – тирі, від жалю – від жала, спину – упину, дами – мами, голос – волос, надій – Надія, душі – душ, парки – парку, вершник – віршник, шоло – мило, край – рай, руни – рани та ін., як-от: «Найперше – запах. Липоцвітна мла, / що мляво вигинає жовту спину, / як літня кішка... Мчати без упину...» [2, с. 40]; «Три шпарівні газдині – сиві парки / Прядуть куделю осені у парку...» [2, с. 69]; «...та схилами, наче сходами велетенськими, СОНЦЕ впливе... / Не закривай штори, Серце / Не страшно» [2, с. 15].

У дієслівній підгрупі зафіксовано такі пари: триває – тримає, брешеш – крешеш, поинула – покинула, дивиться – давиться, бути – чути, тікає – стікає, повз – заповз, маскуєш – мізкує. Продемонструємо: «Осінь тоді видалася сльотоваю, / І ангели, пролітаючи понад зоною, / Губили сіре качине пір'ячко... / – Куди ж ти поинула, на кого покинула?» [2, с. 42]; «бо життя утікає слизькою рибиною – кудись повз / і хробак невідомості через вухо у мозок заповз...» [2, с. 51].

Наступною підгрупою за чисельністю для паронімів є прикметник – прикметник. Пароніми: густі – пусті, тотемна – то темне, доладні – дорадчі – «Тотальне безсоння / Тотемна любов / Ка- / -рась / ...то темне відлуння – ундіна співа – ні звуку...» [2, с. 67].

У збірці наявні ще дві підгрупи паронімів з однаковими частинами мови (прислівник – прислівник і займенник – займенник): «...Слово, з якого все почалося, зміліло нам, / як повноводий колись Йордан / змаліло, як виполоканий в окропі вовняний светрик» [2, с. 31]; «... виходу шукати, тебе шукати, себе шукати, / розхитувати язиком – / розхитуватись над прірвою ...» [2, с. 49].

У першій підгрупі другої групи переважають пароніми: спитьсся – спицях, минали – мінами, ступай – ступнею, мить – щемить, душу – задушу, пече – плече. Цікавою парою у цій підгрупі є спитьсся – спицях, ажде, якщо записати їх у фонетичній транскрипції, відмінність максимально зменшується [спі́ц'á] – [спі́ц'á х]: «і звірі, що колін Ї торкнувшись, / до ніг лягають і мовчать про те, / що Донні знов не спитьсся, / що на спицях / вона плете ногами плетениці.» [2, с. 20]; «...а посічені пальці... не болить, бачиш, а ти, дурненька, боялася, не пече усміх Господній лагідний, і дорога кицею лащиться, і - ні звуку... першого ангела – паперового - саджала на праве – дитяче – плече – то останній візьме тебе потім за ліву, Серце, – старечу – руку» [2, с. 68].

Наступною підгрупою є іменник – прикметник, у якій зафіксовано дві однакових пари: білі – тілі та мла – мала, убоге – у Бога – «... в сукні синій, де горохи білі – / в зелені трави! Клеймами на тілі – / іржаві плямки йоду – дуй чимдуж!» [2, с. 40]; «щось химерне таке: зимні води і чайки білі, / АрГонавти смагляві, сердечний – козирний – туз, / Ти смієшся, і зовсім не страшно, і сіль та тілі, / І пливу, розгрібаючи душі слизьких медуз» [2, с. 55].

У підгрупі прислівник – іменник кількість омонімів та паронімів однакова: «Густий і білий, і по пояс трави, / І ворожба зозульки – «так» та й «так», / І хрестиком на льоні – мак та й мак – / Цвіте-не в'яне, і шаленець-травень» [2, с. 69]. Пароніми: мулька – кулька, завжди – зажди – «Ти вже знаєш, що ця дорога тривала не ніч – завжди, / І несло мій плацкарт, і кидало аж до неба, / Та потреба ба-чи-Ти нагорнула хвилию: Ти, зажди!» [2, с. 54].

І остання підгрупа прикметник – дієслово: зайву – зайду – «Коли похапцем шуруєш несамовито, / Маскуєш серед морфем, / Мізкуєш – та хто там помітить? / Зайву – зайду – літеру / Чи зайвий – черговий – рік життя?» [2, с. 75].

Отже, проаналізувавши поезію із збірки «Знаки приватної пунктуації», можна зробити висновок, що творчість Ганни Осадко виразно виділяється використанням гри слів для створення зображально-виражального ефекту, коли зміст зіставлених слів лишається незачепленим або вгадується тільки як якісь невиразні асоціації з чим-небудь. Базується таке експресивне явище на омонімії та паронімії. Найбільш частотною групою зіставлених пар є іменник – іменник. Перспективним вважаємо вивчення цього явища у творах інших сучасних митців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. Київ: ВЦ Академія, 1997. 752 с.
2. Осадко Г. Знаки приватної пунктуації. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 96 с.
3. Сучасна українська мова: підручник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін. Київ: Либідь, 1997. 400 с.
4. Тараненко О. Гра слів. Режим доступу: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine50-10.pdf>